

1.5. Історія окремих релігійних громад

УДК 27-526.62 (477.84)

Богдан Лазорак

“Хранителі чудотворних ікон ...”: спроба реконструкції парафіяльного середовища в Зарваниці та “Реєстр душ 1763 р.”

Розвідка присвячена історії парафіяльного життя одного із найстаріших паломницьких центрів у Києвохристиянській традиції, який розташований у Зарваниці і який зумів зародитися у 1728 р. у зв'язку із знайденням ікони Розп'яття Христового парафіянином старої церкви Покрову Богородиці Стефаном Долганом та офіційно ствердитися у 1742 р. в часі урядування львівського владики та київського митрополита Атанасія Шептицького. Здійснюється спроба узагальнення даних історіографії XIX – початку XX ст., а також нововіднайдених актових джерел про парохів, мирян та власників села Зарваниця з метою точнішої реконструкції охоронної функції парафіяльної громади у XVIII – на початку XX ст. Водночас публікується невідомий реєстр усіх парафіян та мешканців Зарваниці згідно з переписом 1763 р.

Ключові слова: Зарваниця, Чудотворна ікона Розп'яття Христового, Чудотворна ікона Богородиці, парафіяни, парахи, власники

Bohdan Lazorak

“Guardians of miraculous icons...”: an attempt to reconstruct the parish environment in Zarvanytsia and the “Register of parishioners and residents of 1763”

The investigation is devoted to the history of the parish life of one of the oldest pilgrim centers in the Kyiv-Christian tradition, which is located in

Zarvanytsya, and which was able to originate in 1728 because of the discovery of the icon of the Crucifixion of Christ by the parishioner of the church of the Intercession of the Theotokos Stephan Dolgan and became firmly established in 1742 during the administration of the Lviv bishop and metropolitan of Kyiv Atanasiy Sheptytsky. An attempt to summarize the historiography data of the 19th – beginning of the 20th centuries, as well as newly discovered sources about the pastors, laity and owners of the village Zarvanytsya with the purpose of more precise reconstruction of the guardian function of the parish community in the 18th – early 20th centuries is made. At the same time, an unknown register of all parishioners and residents of Zarvanytsya is published according to the 1763 census.

Keywords: Zarvanytsya, miraculous icon of the Crucifixion of Christ, miraculous icon of the Virgin, parishioners, pastors, owners

Нещодавно нам вдалося проаналізувати раніше невідомі в історіографії протоколи опитування свідків стосовно підтвердження фактів чудодійної сили давньої Чудотворної ікони Розп'яття Ісуса Христа в с. Зарваниця від 11 серпня – 29 вересня 1742 р. [1]. Встановлено не тільки час появи першої чудотворної ікони Розп'яття Христового в Зарваниці у 1728 р., але й процес перетворення місцевої парафії на паломницький центр мирян Київської унійної митрополії, який в літературі помилково і завжди пов'язується виключно з іконою Пресвятої Богородиці, яка була коронована значно пізніше. 11 серпня 1742 р. київський унійний митрополит та львівський архієпископ Атанасій Шептицький "... в ім'я Пресвятої Тройці" ствердив спеціальну інструкцію для проведення інквізиційного розслідування щодо фактів чудотворної сили ікони Розп'яття Ісуса Христа в парохії Зарваниця. В інструкції вказувалася, що в разі підтвердження чудес і благодаті, які надходять від ікони Розп'яття, владика прагне неодмінно підвищити її статус. Усі збережені інквізиційні протоколи 1742 р. стосувалися фактів про чудотворну силу ікони Розп'яття Христового, які люди спостерігали протягом 1728, 1738–1742 рр. Упродовж 11–13 серпня 1742 р. у складі комісії перебувало троє духовних осіб: голова комісії – аудитор

1.5. Історія окремих релігійних громад

митрополичої консисторії, василіанин, о. Інокентій Липницький, делегат комісії і комісар – скарбник Львівської єпархії о. Антоній Підгірський та київський офіціал митрополичої резиденції в Радомишлі о. Михайло Примович. За даними ревізії ще в 1728 р., за два тижні перед Великоднем (за Юліанським календарем), тоді ще 62 річний Стефан Долган їхав до Зарваниці із с. Дарахова, де на території зарваницького поля і знайшов цю ікону. Привізши її до Зарваниці, за якийсь час розпочалися чуда, про які розповідали не тільки місцеві парафіяни, але й відомі магнати та шляхтичі тієї доби. Так, відповідно до постанови львівського владика Атанасія Шептицького [2], реформаційний декрет інквізиційної комісії 1742 р. був надісланий до Риму, після чого папа римський дозволив владиці здійснити чин коронації Зарваницької ікони Розп'яття Христового. Після отриманої інформації владика Атанасій Шептицький того ж 1742 р. особисто приїхав до Зарваниці, де оголосив ікону Розп'яття Чудотворною, а місцевий храм Пресвятої Тройці святим місцем для паломництва. Також владика уклав молитву до ікони Розп'яття Христового, яку часто помилково приписують іконі Богородиці. Зовсім не випадково у 1756 р. було утворене окреме Зарваницьке намісництво (деканат), у якому відбувалися численні судові слухання Бережанської консисторії львівського єпископа. Тобто, дані протоколи чітко встановлюють дату появи Чудотворної ікони Розп'яття Христового, відповідно до якої у 2018 р. виповнюється 290 років з часу її появи у Зарваниці. Водночас протоколи уточнили час появи Зарваницького паломницького центру, який виник одразу після коронації ікони Розп'яття Христового у 1742 р., а не після коронації чудотворної ікони Богородиці з дітям у 1867 р.

Після нововиявлених сенсаційних протоколів опитування мрян Зарваниці з приводу походження Чудотворної ікони Розп'яття Христового в Зарваниці дослідження історії духовного центру вимагає більш ґрунтовних пошуків та всебічного аналізу, зокрема

на рівні історії парафіяльного життя. Адже завдячуючи властиво парафіяльній громаді, передовсім парохам, мирянам та прочанам інших конфесій Зарваниці, до нашого часу збереглася унікальна традиція паломництва, яка впродовж століть консолідувала довкола Зарваниці не тільки мирян Кисвохристиянської традиції, але й римо-католицької. Врешті питання стосовно до першості появи ікони Розп'яття Христового чи Пресвятої Богородиці в Зарваниці досі вимагає наукових дискусій, адже нові джерела свідчать на користь втраченої ікони Розп'яття Христового (поки невідомо точного часу та обставин втрати), яка була знайдена у 1728 р., що чітко підтверджують більшість збережених рукописних джерел.

Перші спроби дослідницької праці щодо появи та історії Чудотворної ікони Розп'яття Христового та Зарваницької Богоматері простежується у публікаціях Антона Петрушевича, зокрема практично в усіх частинах його культової “Сводной Галицко-Русской летописи”, адже дослідник ґрунтовно вивчав збережені на той час парафіяльні архіви, зокрема пом'яник, метрики та інші актові матеріали [3]. Короткий огляд Зарваницького духовного центру здійснив у своєму географічному довіднику Іполит Ступницький у 1849 р. [4] Натомість у 1864 р. парох та розбудовник Зарваницького центру о. Порфирій Мандичевський підготував до друку польськомовну книжку “Опис Зарваниці, церкви і розміщених в ній чудотворних образів”, яка з невідомих причин не була опублікована, а сьогодні її оригінал зберігається в архіві Антона Петрушевича [5]. З особливою увагою до цієї тематики звертався Митрополит Андрей Шептицький та його співавтор о. А. Копертинський короткого нариса “Пам'ятка Зарваниці” (1902) [6]. Одним із перших, хто ґрунтовно досліджував тему зарваницьких Чудотворних ікон та парафій на науковому та богословському рівнях і зумів зібрати найбільше інформації про парохів та мирян Зарваниці за різні періоди історії, був відомий галицький священник

1.5. Історія окремих релігійних громад

та дослідник історії УГКЦ – о. Андрій Мельник (7.12.1888, с. Стратин – †2.08.1967, м. Філадельфія). Досліднику вдалося зібрати три народні тлумачення походження чудотворного образу Богородиці, які будувалися виключно на переказах та легендах [7], які в сумі склали три суперечливі між собою версії [8]. Натомість лише історія появи Ікони Розп'яття Христового в Зарваниці у його працях почасти підтверджувалася серйозними джерелами [7]. Серед останніх публікацій користуються цитованістю богословські твердження щодо зарваницьких ікон праці Юліана Катрія [9]. Сьогодні порівняно повний огляд української історіографії про Зарваницькі Чудотворні ікони опрацьовано у розвідці П. Квич [10]. У багатьох своїх публікаціях автор розглядає багатогранну проблематику паломницького духовного центру Зарваниця, висвітлює історію Зарваниці та її святинь, богослов'я паломницького місця та чудотворної ікони Богоматері [10]. Серед останніх праць Л. Квич простежуємо аналіз маловідомих студій Василя Щурата (1910 р.), А. Копертинського (1896 р.), Володимира Новаківського (1902 р.), Марії Кузьмович-Головінської (1971 р.) та ін. [11]. Натомість публікація джерел та нових даних з історії Чудотворної ікони Розп'яття Христового останнім часом проведено Б. Лазорак [12].

У даному дослідженні ми спробуємо систематизувати відомі та маловідомі відомості про чисельний та іменний склад парафіяльної громади (парохів та мирян), а також власників та прочан Зарваниці від найдавніших часів до початку ХХ ст. Водночас у пропонованій розвідці вперше публікуємо докладний реєстр парафіян та жителів с. Зарваниця, які були внесені до єдиного реєстру душ парафіяльної церкви Пресвятої Тройці у 1763 р., коли у часі загальнодержавного перепису населення парохів зобов'язали укладати реєстри у власних парохіях (відомо, що такі ж переписи здійснювалися у межах усієї Львівсько-Галицько-Кам'янецької єпархії).

В одній із ранніх праць о. Андрія Мельника можна простежити кілька імен та прізвищ власників села, як до моменту першої писемної згадки про Ікону Розп'яття Христового, так і після 1728 р. Зокрема дослідник припустив, що у XV ст. серед власників Зарваниці і сусідніх Вишнівчика і Полісюків був золотник Ходоровський, який перепродав ці володіння пану Улинському (Уминському). Згодом Зарваниця перейшла до сестер, які в заміжжі носили прізвище Тимборська та Маковецька [8]. На початку 1530-х років. Зарваниця перебувала у власності Марка Собеського і належала до Золочівської волості [13]. У кінці XVI – на початку XVIII ст. Зарваниця яко містечко належала родині Вистемп. Так, у 1548 р. дружина Станіслава Вистемпи Катерина фіксується в актовій документації як вдова. Вже у 1590 р. брати Яків та Матей Вистемп, а також їх братаничі по Станіславові Андрій та Іван ділять власність на Зарваницю, у якій кожен з них мав свої дворові маєтки. Після чергових суперечок у теребовлянському суді власником Зарваниці у 1598 р. також стає галицький мечник Єронім Вистемп (син Олександра), який був одружений із Софією Собегурською. Вивчаючи теребовлянські міські актові книги, о. А. Мельник з'ясував, що 30 січня 1606 р. Христофор Куровський подарував свою частку Зарваниці Єронімові Вистемпу. Цю дарчу одідичив Іван Вистемп, а по смерті Єроніма його часткою заволодів зять Стефан Овадовський, який був одружений з його дочкою Юстиною. Згідно з дарчою грамотою від 5 травня 1632 р. іншу частину Зарваниці цьому подружжю подарувала сестра Юстини – Дорота, яка була дружиною Андрія Злочевського. Після смерті чоловіка, 25 січня 1651 р. Юстина Овадовська передає Зарваницю у власність свого сина Олександра Овадовського. І лише після нього власність на Зарваницю переходить від Овадовських до Петра Мйончинського, який вважається фундатором парафіяльної церкви Пресвятої Тройці у XVIII ст. У 1625 р. з різних джерел о. А. Мельник довідувався, що власником міс-

1.5. Історія окремих релігійних громад

течка Зарваниці ще був Єронім Вистемп, який навіть судився з галицьким стольним Миколаєм Маковецьким за межі границі своїх володінь, але цю інформацію слід ретельно перевірити, позаяк могло йтися про більш ранні події. Натомість після Петра Мйончинського власником Зарваниці у другій половині XVIII ст. був Ігнатій Мйончинський, який після австрійської касати переїхав до Відня, де й помер у 1809 р. В джерел кінця XVIII ст. власником Зарваниці фіксується Кароль II Станіслав Радзивілл, який також мав у власності місцевий фільварок [13]. З бігом часу у XIX ст. Зарваниця перейшла до власності родини Охоцьких, які у свою чергу перепродали землі в руки єврейської національної громади. Добре відомо, що саме Митрополит Андрей Шептицький викупив у неї ці землі з метою розбудови паломницького центру [8]. Зауважимо, що згадані власники Зарваниці, які походили із шляхетських родин, не завжди були римо-католиками, православними чи уніатами, мало того, одна із найдавніших родин власників належала до протестантських конфесій (аріан, соціан та антитринітаріїв). Наприклад, о. А. Мельник свого часу опрацював протоколи теребовлянського суду щодо справи о. Єроніма Климовича від 29 липня 1637 р. проти соціанина Миколи Маковецького, який, будучи протестантом, навмисно понищив у православному храмі вікна та укріплення [8]. Добре відомо, що після того, як стара церква Покрову Пресвятої Богородиці згоріла, а Чудотворна ікона Розп'яття Христового збереглася, новий храм Пресвятої Тройці (храм запроектовано у формі хреста) фундував у 1754 р. власник Зарваниці А. Мйончинський, який серед іншого зорганізував для будівництва камінь із руїн Теребовлянського замку [8] (на думку дослідника чудотворних ікон ксьондза Алоїза Фрідріха, було використано матеріал із руїн замку у с. Полісюки [14]).

Писемні джерела фіксують чимало даних про парохів, які у різний час долучалися до розбудови старої (Покрову Пресвятої

Богородиці) та нової парафії (Пресвятої Тройці) Зарваниці. Одним із перших парохів-пресвітерів у XVIII ст. був о. Петро Білінський, якого у 1711 р. презентували на парафію Покрову Пресвятої Богородиці, у якій він правив принаймні до акту генеральної візитації у 1733 р. [11].

Інший відомий парох о. Теодор Білінський згадується під 1748 р., коли він мав у коломийського мечника та власника Сколова і Роснова Францішка Вільчека борг на суму 1186 флоринів, які 3 лютого 1748 р. допоміг виплатити львівський архієпископ Микола Вижицький. У цих джерельних вістках було зафіксовано сина пароха Андрія Білінського [8]. Будівництво нового храму о. Теодор Білінський таки не розпочав, але від його урядування залишилася срібна чаша із написом “Theodor Bilinski 1741” [8], врешті саме він першим проводив обрядові літургії над хворими паломниками біля Ікони Розп’яття Христового [16]. Після його смерті парохіяльний уряд Зарваниці очолив інший його син о. Ілля Білінський, який і освячував новий храм. 4 вересня 1749 р. та у січні 1750 р. о. Ілля (в польськомовних джерелах Еліаш) судився із львів’янином Антонієм Грациєм, який виконував обов’язки комісара зарваницького ключа на службі у черніховського воєводи (справа стосувалася зловживання алкоголем та взаємних образ) [17]. Після о. Іллі, за версією А. Мельника [8], парохом Зарваниці був призначений отець крилошанин Андрій Липницький, який виконував функції бережанського офіціала. Щоправда відомо, що 24 серпня 1757 р. відбувалася справа між парохом Зарваниці о. Петром Літинським (правив і у 1758 р. [8]) (до 1773 р. виконував обов’язки писаря бережанської консисторії) та властиво о. Андрієм Липницьким [18]. Вже у травні 1765 р. парохом храму Пресвятої Тройці в Зарваниці згадується знову о. Андрій Липницький, який отримував для храму цінну легацію від нурського чашника Томи Жураковського [19].

Цікаво, що окремі джерела фіксують факт похорону пароха о. Івана Лисинецького, якого 20 жовтня 1771 р. у зарваницькому

1.5. Історія окремих релігійних громад

храмі, навпроти вівтаря покрови Пресвятої Богородиці, похоронив о. Іван Завальницький (були також народні перекази, що ще двох священників раніше поховано було у притворі). Після нього певний час служби відправляв крилошанин і бережанський декан о. Йосиф Завальницький [8].

У “Галицко-Русской летописи” А. Петрушевича за 1782 р. згадується, що о. А. Липницький (20.11.1727 – †13.11.1792) упродовж 22 років водночас служив на уряді Зарваницького декана, а також виконував функції синодального екзаменатора Львівської капітули і бережанського офіціала. Саме за його урядування парафія церкви Пресвятої Тройці розширилася, позаяк парох придбав для парохії село Цвітова [8]. Його сотрудником служив о. Матей Данашевський, якого о. А. Липницький поховав у церкві 22 червня 1781 р.

У міських книгах м. Тереховлі від 29 липня 1794 р. фіксується парох Зарваниці о. Єронім Климкович [8]. Натомість у 1799 р. парохом села стає знову представник давнього священницького роду о. Євстахій Липницький, який виконував уряд львівського каноніка і зарваницького декана і правив до смерті, яка настала 27 лютого 1799 р. [8].

Унікальним джерелом, яке зафіксувало парафіяльне життя церкви Пресвятої Тройці в Зарваниці, є пом’яник, який досліджував А. Петрушевич у своїй “Галицко-Русской Летописи...”. Так, серед парохів у пом’янику було записано імена та прізвища о. Михайла Лотоцького, о. Теодора Ленковського, о. Івана Мандичевського, о. Порфирія Мандичевського (крилошанин і декан тереховлянський) [8]. Відомо, що у 1867 р. саме о. Порфирій Мандичевський зумів організувати багатотисячну процесію на честь чину коронації Чудотворної ікони Богородиці, для якої корону було привезено із Риму. Зауважимо, що саме з підтримкою кардинала Сімеоні папа Пій IX відновив відпусти у Зарваниці, у зв’язку з чим період між Вознесінням Христовим та Покровою пресвятої Богородиці був періодом прощей [8], що так чи інакше

впливало на збільшення чисельності мирян, принаймні у ХІХ ст., які оселялися в Зарваниці. З інших джерел довідуємося, що за урядування о. П. Мендичевського було проведено реконструкцію храму, а також розмалювання внутрішніх стін.

Також у згаданому пом'янику фіксуються крилошанин і чортківський декан о. Михайло Борисікевич та о. Петро Білинський (народ. 19 січня 1846 р.) [8]. Цікаво, що о. Петро Білинський був близьким другом Михайла Грушевського, позаяк у 1896 р. передав йому для дослідження рукописний співаник, який датований до 1718 р. і містив чимало давніх пісень, в тому числі із “Богогласника 1791 р.” [20]. У 1880–1885 рр. функцію завідателя Зарваницького храму паралельно виконував о. Андрій Білецький [21].

Серйозну роботу у реконструкції реєстру парафіяльного духовенства Зарваниці здійснив о. Дмитро Блажейовський, у зведеному шематизмі якого згадуються: парохі – Теодор Леньковський (1832–1836), Михайло Лотоцький (1837–1847), Августин Лотоцький (1847–1848, адміністратор), Іван Мандишевський (1848–1862), Корнелій Мандишевський (1862–1864, адмн.), Порфірій Мандишевський (1864–1881), Андрій Білецький (1881–1883, адмн.), Михайло Борисікевич (1883–1895), Антін Копетинський (1895–1896, адмн.), Петро Білинський (1896–1916), Іван Чарторинський (1916–1918), Василь Томович (1922–1924, адмн.). При цьому упродовж 1926–1944 рр. парохія підпорядковувалася уряду Львівської капітули. Також у різний час при храмі виконували роль пастирського асистента (сотрудника) Іван Никорович (1832), Семен Березовський (1836–1837), Августин Лотоцький (1837–1847), Порфірій Мандишевський (1848–1853), Корнелій Мандишевський (1853–1857), Іван Смериковський (1857–1863), Фаустин Шепарович (1863–1870), Йосиф Витошинський (1864–1868), Юліан Мандишевський (1868–1874), Іван Олесницький (1874–1879), Леонтій Копетинський (1879–1881), Стефан Гапій (1880–1881), Микола

1.5. Історія окремих релігійних громад

Білецький (1882–1883), Семен Савуля (1883–1884), Антін Копертинський (1884–1895), Ісидор Копертинський (1895–1898), Інтін Копертинський (1896–1897), Ярослав Мандишевський (1898–1900), Діонісій Й. Коцюба (1898–1908), Євен Бартош (1901–1902), Семне Гаврилюк (1903–1914), Теофіль Дурбак (1908–1913), Григорій Бойко (1913–1914), Євен Лопатинський (1925–1927), Мирон Головинський (1927–1932, в с. Доброполе), Василь Головинський (1927–1944), Богдан Їжак (1934–1936, правив у с. Доброполе), а також Стефан Кулак (1937–1944, правив у с. Доброполе) [22]. За цими даними можна простежити цілі священничі родини зарваницьких парохів, які з покоління в покоління виконували не тільки усталені канони, але й унікальну харитативну або хранительську функцію щодо чудотворних ікон.

Доволі таки розлогу інформацію про імена та прізвища мешканців та унійних парафіян церкви в Зарваниці дізнаємося з актової документації про діяльність управлінь маєтками у цьому селі за період XVIII – початку XX ст., яка збереглася у архівній спадщині Центральної адміністрації столичних маєтків греко-католицької митрополії у м. Львів (сьогодні справа зберігається у Центральному державному історичному архіві України у місті Львові (далі – ЦДАІЛ), ф. 409, *спр. 2666, 795 та ін.*). Водночас до нашого часу з парафіяльного архіву церкви Пресвятої Трійці збереглося чимало метричних книг вінчаних, новонароджених та померлих. Щоправда, о. А. Мельник зауважував, що в прикладі Зарваниці до міжвоєнного часу збереглася лише окрема частина, при цьому найраніша – датувалася 1794 р. [8] Так, у Державному архіві Тернопільської області (далі – ДАТО) досі неопублікованими залишаються метрики із фонду “Греко-католицького повітового управління Тернопільського краю Галицького намісництва”, серед них метричні книги про народження ц. Пресвятої Трійці за 1897, 1899, 1900, 1903, 1904–1905, 1916, 1917–1920 рр. [23]. У державному архіві Волинської області (далі – ДАВО)

збереглися унікальні книги сповідальних відомостей за 1811 р. [24] Окремі виписки, прохання, реєстри парафіян та витяги з метричних книг народжених, померлих та вінчаних за період 1842–1944 рр., 1913 р., 1929–1938 рр. збереглися у Головному архіві давніх актів у Варшаві (далі – ГАДАВ) [25]. Так у цьому ж архіві зберігаються нотатки та сумаріуші виписок з актів гродських та земських м. Львова за період XV–XVIII ст., виконані львівськими архівістами у XIX – на початку XX ст., які також мають опосередковану інформацію про мешканців Зарваниці [26]. У матеріалах фонду Александра Чоловського збереглися також важливі матеріали, які фіксують прізвища мешканців Зарваниці. Наприклад, збереглася грамота королевича Якуба Собеського від 1733 р. про передання Зарваниці золочівському війту Янові Риговському [27].

Згідно з протоколами інквізиційної комісії щодо опитування свідків мирян про чудодійну силу ікони Розп'яття Христового у 1742 р., серед парафіян різного часу згадуються дідич села та властиво парафіянин, котрий віднайшов ікону – Стефан Долган (перед 1728 – †після 1742 р.), “губернатор Зарваниці” пан Бартішевський (1728 р.), Анна Шкільна (мешкала в парафіяльній школі), кравець Теодор Качур (1698?–після†1742), його 24-літній син Гнат Качур (народився 1718 р.), зцілений парафіянин Лесько (1742 р.), Анастасія та Гринь Боляновські (дружина була зцілена благодаттю Розп'ятого Христа у 1740 р.), зарваницька гуменна Юстина (зцілена у 1740 р., а в 1742 р. мала вже 45 літ), зарваницька селянка Юстина (у 1742 р. мала 60 літ) та її донька Марія, зцілена у 1741 р. [28]

Чимало інформації про життя парохів та мирян Зарваниці вдалось локалізувати у протоколах духовного єпископського суду Львівської єпархії.

Щоправда, найранішим і найбільш точним джерелом для реконструкції парафіяльного середовища “хранителів чудотворних ікон” в Зарваниці за національною та соціальною при-

1.5. Історія окремих релігійних громад

належністю є опублікований нижче реєстр душ парафіяльного храму 1763 р. Так, у цей час в Зарваниці проживало 466 унійних мирян (батьки, діти, вдови та вдівці, не одружені), 11 комірників та 6 їхніх дітей, 17 слуг і 8 служниць, а також 27 осіб у родинях римо-католиків [29].

Зауважимо, що важливим джерелом до вивчення парафіяльного середовища церкви Пресвятої Тройці може слугувати і метрична актова документація римо-католицької парафії Зарваниці, адже чимало парафіян унійного обряду працювало у римо-католиків або близько контактували між собою. Так, у ЦДІАЛ збереглися метричні книги римо-католицького обряду за 1821–1892 рр. (народжених), 1825–1903 рр. (одружених) та за 1823–1905 рр. (померлих) [30]. Окремі свідчення до історії матеріального життя парафіян та громади Зарваниці також можна простежити на сторінках перших поземельних кадастрів Йосифінської (1785–1788 рр.) та Францисканської метрик (1819–1820 рр.) [31]. Водночас у ГАДАВ зберігаються метрики римо-католицьких мирян Зарваниці, зокрема вінчаних 1778–1785 рр. [32] та 1786–1819 рр. [33], хрещених 1784–1809 рр. [34] та 1811–1821 рр. [35], а також померлих 1784–1810 рр. [36] та 1811–1821 рр. [37].

До певної міри спорадичного характеру вістки про парафіян Зарваниці довідуємося у інвентарних описах маєтностей власників, наприклад: інвентарному описі маєтків шляхтича Стефана Кунашевського 1796 р. [38], інвентарному описі та актах оцінки вартості маєтків шляхтича Альфреда Огановича 1844 р. [39] та інвентарному описі маєтків шляхтича Костянтина Ліпницького 30-х – 40-х років XIX ст. [40]. Водночас допоміжний характер у дослідженні теми парафіяльного життя греко-католиків у Зарваниці можна почерпнути із збірки документів парафіяльного архіву церкви Пресвятої Тройці, який містить різноманітні звіти, протоколи та листування за 1895–1939 рр. [41].

Відповідно до даних о. Д. Блажейовського, у різний час парафія Пресвятої Тройці в Зарваниці впродовж 1832–1936 рр. ніколи не становила менше 700 душ. Наприклад, у 1832 р. парафія загалом нараховувала 1 202 жителів, у 1844 – 1 343, 1854 – 1 395, 1864 – 1 620, 1874 – 1 684, 1884 – 2 146, 1904 – серед унійних мирян налічувалося 1 504 особи та 2 294 мешканці загалом, відповідно у 1914–878 і 2 490, 1924–863 і 1 573, а в 1936 нараховувалося всього 774 прихожан греко-католиків. Натомість станом на 1932–1933 рр. у Зарваниці проживало 139 римо-католиків та 16 євреїв [22]. Зауважимо, що статистика відповідає наростанню кількості мирян за даними 1890 р. у матеріалах “Географічного словника”, коли кількість греко-католицьких мирян Зарваниці складала – 831 особу, щоправда, із зазначенням, що до парафії також належали присілки та села Сапова, Доброполе і Матвіївка. Натомість римо-католиків у 1890 р. проживало – 245, а євреїв – 105. Загалом в числі української національної громади фіксувалося – 705 осіб, а в числі польської – 476 [42].

Таким чином, до нашого часу збереглися актові матеріали, які, на відміну від існуючих в історіографії даних, дозволяють на сьогодні більш точно простежити розвиток парафіяльної громади Зарваниці впродовж принаймні XVIII – початку XX ст. Окремі джерела, такі, як візитації, реєстри, метрики, протоколи опитування свідків серед мирян, а також фундаційні привілеї та легації, свідчать, що у зв’язку з появою Чудотворної сили ікони Розп’яття Христового, а згодом і Божої Матерії у парафіяльному середовищі зародилася особлива харитативна функція – оберігання та вшанування цих святинь численними вотами та тривалою духовно-релігійною традицією, яка відобразилася і в церковних піснях на пошану Розп’яття Христового в Почаївському Богогласнику 1791 р.

1. Лазорак Б. “Там би тя Бог простив...”: розгадка походження давньої чудотворної ікони Розп’яття Христового в Зарваниці та інквізиційні

1.5. Історія окремих релігійних громад

протоколи опитування свідків щодо зцілення мирян (1728, 1742 рр.) // Дрогобицький краєзнавчий збірник. Дрогобич: Коло, 2017. Вип. XIX–XX. С. 404–422. Див. також оригінали та копії протоколів у: Центральний державний історичний архів України, м. Львів. (далі – ЦДІАУ, м. Львів). Ф. 408. Оп. 1. Спр. 911. 98 арк.

2. Скочиляс І. Галицька (Львівська) єпархія XII–XVIII століть: організаційна структура та правовий статус. Львів, 2010. С. 223–229, 615–623 та ін. Див. також: Хаварівський У. Герби Львівських владик в Унії з Римом (1667–2007). Тернопіль, 2008. 112 с.

3. Петрушевич А. Сводная галицко-русская летопись с 1700 до конца августа 1772 года. Львов, 1887. Ч. I. С. 212.

4. Квич Л. З історії Марійського духовного центру Зарваниця // Наукові записки [Національного університету “Острозька академія”]. Сер.: Історичне релігієзнавство. Київ, 2011. Вип. 5. С. 113.

5. Львівська національна наукова бібліотека ім. Василя Стефаника. Від. рукописів. Ф. АСП. Спр. 1027. Арк. 1-20зв.

6. Шептицький А., мит., Копертинський А., о. Пам’ятка з Зарваниці. Львів, 2012. 40 с.

7. Мельник А. Появи Богоматері в Люрді і в Україні та її Чуда і ласки. Філадельфія, 1954. С. 61–65.

8. Мельник А. Зарваниця. 2-ге вид. Рогатин, 1926. С. 32-33, 35, 37, 40–48, 54–57.

9. Катрій Ю. Пізнай свій обряд. Львів: Свічадо 2004. С. 18.

10. Квич П. Паломницька Святиня Матері Божої в Зарваниці (Україна): богослов. погляд. Тернопіль: Збруч, 2010. 342 с.

11. Квич Л. З історії Марійського духовного центру Зарваниця // Наукові записки [Національного університету “Острозька академія”]. Сер.: Історичне релігієзнавство. Київ, 2011. Вип. 5. С. 112–121.

12. Лазорак Б. Парафія паломницької церкви в Зарваниці у справах львівського духовного консисторського суду (1749-1765) // Unia Brzeska i jej konsekwencje. W 420 rocznice synodu unijnego / pod red. Anny Krochmal. Przemysl, 2017. S. 75–90.

13. Charewiczowa Ł. Dzieje miasta Złoczowa. Złoczów: Wydawnictwo Pow. Towarzystwa Turystyczno Krajoznawczego, 1929. S. 27, 99.

14. Historie cudownych obrazów Najświętszej Marii Panny w Polsce; Historie cudownych obrazów Najświętszej Maryi Panny w Polsce. Kraków, 1902. T. 2: Obejmujący obrazy dyecezyi krakowskiej, archidyecezyi

Lwowskiej, dyecezyi Przemyskiej i Tarnowskiej / zebrał według autentycznych źródeł Alojzy Fridrich. S. 320.

15. Національний музей у Львові ім. А. Шептицького (далі – НМЛ). Ф. Ркл. Спр. 11. Арк. 243 зв.

16. ЦДІАУ, м. Львів. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 911. Арк. 85-86.

17. НМЛ. Ф. Ркл. Спр. 85. Арк. 63-64; Ф. Ркл. Спр. 85. Арк. 130–130зв.

18. НМЛ. Ф. Ркл. Спр. 87. Арк. 67зв.-68.

19. НМЛ. Ф. Ркл. 68 (Actorum Episcopalis Curiae Leopoliensis Tomus II). Арк. 261зв.-263.

20. Качкан В. Українське народознавство в іменах: у 2 ч. Київ, 1994. Ч. I. С. 198-199; Грушевський М. Співаник з початку XVIII в. // Грушевський М. С. Твори: у 50 т. Львів: Світ, 2004. Т. 6. С. 175–181.

21. Колб Н. Греко-католицьке парафіяльне духовенство Львова наприкінці XIX століття // Львів: місто – суспільство – культура: зб. наук. пр. / за ред. Олени Аркуші, Олексія Вінниченка, Мар'яна Мудрого. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2012. Т. 8. Ч. 2: Культура, освіта, наука, церква. С. 122. (Вісник Львівського університету. Серія історична. Спец. вип.).

22. Blazejowskyj D. Historikal Šematism of Archeparchy of L'viv (1832–1944). Lviv: KM Akademia, 2004. Vol. 1. P. 878–879.

23. Державний архів Тернопільської обл.. Ф. 487. Оп. 1. Спр. 201. 78 арк.

24. Державний архів Волинської обл.. Ф. 382. Оп. 2. Спр. 167.

25. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (daley – AGAD w Warszawie). Zesp. 461. Syg. 26. 56 s.; Syg. 39. 380 s.

26. AGAD w Warszawie. Zesp. 388. Syg. 63. 203 s.

27. AGAD w Warszawie. Zesp. 388. Syg. 407. 249 s.; Charewiczowa Ł. Dzieje miasta Złoczowa. Złoczów: Wydawnictwo Pow. Towarzystwa Turystyczno Krajoznawczego, 1929. S. 84.

28. ЦДІАУ, м. Львів. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 911. Арк. 81, 82, 83, 97, 98.

29. НМЛ. Ф. Ркл. Спр. 1834. 4 арк.

30. ЦДІАУ, м. Львів. Ф. 618. Оп. 1. Спр. 2396. 65 арк.

31. Йосифінська (1785 – 1788) та Францисканська (1819–1820 рр.) метрики. Перші поземельні кадастри Галичини. Показчик населених пунктів / відп. ред. Захарчишина. Київ, 1965. С. 102, 127.

1.5. Історія окремих релігійних громад

32. AGAD w Warszawie. Zesp. 301. Syg. 1431. 33 s.
33. AGAD w Warszawie. Zesp. 301. Syg. 1536. 96 s.
34. AGAD w Warszawie. Zesp. 301. Syg. 1522. 200 s.
35. AGAD w Warszawie. Zesp. 301. Syg. 1529. 25 s.
36. AGAD w Warszawie. Zesp. 301. Syg. 1540. 108 s.
37. AGAD w Warszawie. Zesp. 301. Syg. 1543. 76 s.
38. ЦДІАУ, м. Львів. Ф. 134. Оп. 2. Спр. 326. 5 арк.
39. ЦДІАУ, м. Львів. Ф. 134. Оп. 2. Спр. 327. 16 арк.
40. ЦДІАУ, м. Львів. Ф. 134. Оп. 2. Спр. 328. 18 арк.
41. ЦДІАУ, м. Львів. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 115. Арк. 1–6 та ін.
42. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich / pod red. Bronisława Chlebowskiego. Warszawa: Filip Sulimierski i Władysław Walewski, 1895. T. XIV. S. 428.

ДОДАТОК

Ресстр душ парафіяльної церкви в Зарваниці 1763 р.

Господарі і господині	[К-ть]	Їхні сини	Їхні доньки	Слуги	Служниці	Комірники і комірники	[К-ть]	Їхні сини	Їхні доньки
Ксенія Гребенчук, вдова	1	1	1	-	-	-	-	-	-
Дмитро Паламар і Марія	2	1	-	-	-	-	-	-	-
Микита Різник, Марія	2	2	1	-	-	-	-	-	-
Євтіпія Козаківичова [m.l.]	2	1	1	-	-	Марія Лабковська	-	-	-
Яків Цуцувка і Анна	2	-	1	-	-	[m.l.] Францішек Давидовський	2	-	1
Микита Донилович (Данилович?) і Марія	2	1	2	-	-	-	-	-	-

1.5. Історія окремих релігійних громад

Євдокія Миколиха (Николиха?), вдова	1	5	2	-	-	-	-	-	-	-
Василій Макогон і Ксенія	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Семен Ткач, Марія	2	1	1	-	-	-	-	-	-	-
Наталія Ковалика, вдова	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-
Семен і Ксенія	2	-	1	1	-	-	-	-	-	-
коваль Яків Савецький, Мар'яна	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Михайло Коваль, Анна	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Євстахій Войтків, Тетяна	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Василій Капегань, Євдокія	2	1	1	-	-	-	-	-	-	-
Теодор Боднар, Олена	2	1	1	-	1	-	-	-	-	-
[m.l.] Євдокія Казкова	2	2	1	-	-	-	-	-	-	-
Григорій Ковбаса [ux:Latina]	2	2	4	-	-	-	-	-	-	-

Лука Елекера	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Іван, [ux:Latina]	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
[m.] Марія Ружницька	2	3	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Микола Кушнір, Марія	2	3	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
панський парубок Прокопій і Олена	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Марія Шиманська [m.lat.]	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
панський капшелян Василь Мокицький і Катерина	2	3	1	-	2	-	-	-	-	-	-	-
Тетяна Яциха, вдова	1	1	3	-	-	-	Нагалія Когерниця	1	2	-	-	-
Оринія Косцельна, вдова	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
[m.] Марія Франкова (Франкова?)	2	2	-	-	-	-	Анастасія Яцькова, вдова	1	-	-	-	-
Іван Лостресь, Євдокія	2	2	1	-	-	-	Анна, вдова	-	-	-	-	-
Антоній Мельник, Ксенія	2	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

1.5. Історія окремих релігійних громад

молодик Микола Мельників	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Павло Панчишин, Марія	2	брат 1	сестра 1	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Марія Тельничка, вдова	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Андрій Мельник, Наталя	2	1	2	2	1	–	–	–	–	–	–	–
Костянтин Присяжний, Тетяна	2	1	1	1	–	–	–	–	–	–	–	–
Іван Микитич, Євдокія	2	1	2	1	–	–	–	–	–	–	–	–
Федір Микитич, Настасія	2	1	2	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Дворський сторож Яків і Настасія	2	3	1	–	1	–	–	–	–	–	–	–
Павел Павелків, Параскевія	2	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Леонтій Анто-нишин, Настасія	2	1	3	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Микита Столайшин, Марія	2	2	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–

Іван Фенашук, Параскевія	2	2	3	-	-	-	-	-	-	-	-
Іван Кушнірів, Настасія	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Симеон Качур, Агафія	2	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-
Григорій Гриз- льок, [ш:Latina]	2	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-
Іван Йорцев, вдовець	1	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-
Іван Бігай, Настасія	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Матвей Панчи- шин, Параскевія	2	-	1	-	-	-	-	Марія Кратарка, вдова	-	1	2
Іван Микитків, Марія	2	2	1	1	-	-	-	-	-	-	-
Іван Ковбаса, Євдокія	2	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Григорій Фотинь, Марія	2	4	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Іван Микитяк, Катерина	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Василь Микитя- ків, Марія	2	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-

1.5. Історія окремих релігійних громад

Андрій Микитяк, Катерина	2	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Іван Микитяків, Настасія	2	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Василій Білоус, Тетяна	2	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Леонтій Йорна, Євдокія	2	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-
Іван Білоус, Євдокія	2	1	3	-	-	-	-	-	-	-	-
Григорій Вівчар, Катерина	2	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-
Іван Герета, [ух:Lat.]	2	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-
Тимофій Чорній, Агафія	2	-	-	-	-	-	-	Anna Nawidzona	1	-	-
Алексій Олійник, Олена	2	1	1	1-	-	-	-	-	-	-	-
Наталія Ангелиха, вдова	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Андрій Солтис, Анна	2	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Михайло Паньків, Марія	2	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-

Михайло Олійників, Євдокія	2	1	2	-	-	-	Юстина Капусткова, вдова	1	-	-
Василь Мукрик, Анна	2	2	2	-	-	-	-	-	-	-
Феодозія Олійникова, пішла від чоловіка	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Ілля Сліпий, Марія	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Петро Бойко, Євдокія	2	2	1	-	-	-	-	-	-	-
Федір Годованний, Марія	2	1	2	1	-	-	-	-	-	-
Іван Валега, Настасія	2	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Василь Валерів, Параскевія	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Пантелеймон Данилишин, Марія	2	1	2	-	-	-	-	-	-	-
Прокопій Паньків, Ксенія	2	-	1	1	-	-	-	-	-	-
Іван Буряк, Настасія	2	4	1	-	-	-	-	-	-	-

1.5. Історія окремих релігійних громад

Гавриїл Присяжний, Параскевія	2	2	1	-	-	-	-	-	-	-
Петро Дарморіз, Марія	2	2	1	-	-	-	-	-	-	-
Леоній Ренець- кий, Катерина	2	1	1	-	-	-	-	-	-	-
Фома Репець- кий, Параскевія	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Ілля Довгань, Марія	2	4	1	-	1	-	-	-	-	-
Григорій Фічмар, Марія	2	-	4	-	1	-	-	-	-	-
Анастасія Лоциха, від чоловіка пішла	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Михайло Телешевський, Марія	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-
Параскевія, вдова, двірська покоївка	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
[т.І.] Марія Мо- розиha	2	1	1	-	-	-	-	-	-	-

1.5. Історія окремих релігійних громад

Анна Онищича, вдова	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Михайло Онищичин, Анна	2	1	1	-	-	-	-	Христина, вдова	-	-	-	-	-
Тетяна Градовничка, вдова	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Лука Вівчар, Марія	2	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Марія Проциха, вдова	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Симеон Нецішник, Параскевія	2	4	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Агафія Федиха, вдова	1	3	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Григорій Качечка, Марія	2	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Яків Мікитиків, Настасія	2	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Євдокія Кривчиха, вдова	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Павло Кушнірів, Оріся	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
[m.lat.] Наталя Морозиха	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Євстахій Буряк, Анна	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Реєстр поляків, які мешкають в Зарваниці

Петро Бартахув, Ядвіга	2	-	-	1	-	-	-	-	-
[m.Graci R], Катерина Гриз- кузка	1	-	-	1	-	-	-	-	-
Антоній Моро- зів, Ядвіга	2	2	1	-	-	-	-	-	-
Марко Рува, Ма- рина	2	-	3	-	-	-	-	-	-
Бартох, старий вдовець	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Мартин, Регіна	2	1	1	-	-	-	-	-	-
Стефан, Аппо- лонія	2	-	-	-	-	-	-	-	-
[m.R. Gr.], Анна Гередзиха	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Вавжинець Стадник, Тереза	2	2	2	-	-	-	-	-	-
Якуб Чарно- рицький, Ядвіга									

Джерело: НМЛ. – Ф. Ркл. – Спр. 1834. – 4 арк.